

Materijal koji se sadrži u ovoj kompilaciji je u originalu objavljen 2008. od strane OEBS-ove Kancelarije za Demokratske Institucije i Ljudska Prava (ODIHR), Ženevskog Centra za Demokratsku Kontrolu Oružanih Snaga (DCAF) i Međunarodnog instituta Ujedinjenih Nacija za istraživanje i obuku u unapređivanju žena (INSTRAW) u okviru seta alata o rodu u reformama sektora bezbednosti (Gender and Security Sector Reform Toolkit). Ovaj nezvanični prevod na Srpski jezik pripremila je OEBS Misija u Srbiji.

Reforma sektora bezbednosti i rodno pitanje

SADRŽAJ

Zašto je rodno pitanje važno za RSB?

Kako integrisati rodno pitanje u RSB?

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

Pitanja vezana za rodni aspekt za ocenu RSB

Dodatne informacije

Vrlo je prisutna svest o tome da reformom sektora bezbednosti (RSB) treba izaći u susret različitim bezbednosnim potrebama muškaraca, žena, dečaka i devojčica. Integrisanje rodni pitanja je takođe ključ za efikasnost i odgovornost sektora bezbednosti, kao i za lokalno vlasništvo nad procesom reformi i legitimitet RSB.

U ovim praktičnim napomenama daje se kratak uvod u koristi od integrisanja rodni pitanja u RSB, kao i praktične informacije u vezi sa tim.

Ove praktične napomene se baziraju na dužem alatu i zajedno sa tim alatom čine deo *Seta alata za rodno pitanje i RSB*. Set alata je osmišljen tako da obezbedi uvod u rodno pitanje za one koji učestvuju u RSB i kreatora politike; Set alata obuhvata 12 alata sa odgovarajućim praktičnim napomenama - vidi *Dodatne informacije*.

Zašto je rodno pitanje važno za RSB?

Reforma sektora bezbednosti znači transformisanje sektora/sistema bezbednosti, 'koje obuhvata sve aktere, njihove uloge, odgovornosti i akcije – koji rade zajedno na upravljanju sistemom i njegovom funkcionisanju na način koji je više u skladu sa demokratskim normama i zdravim principima dobrog upravljanja, čime se doprinosi dobrom funkcionisanju bezbednosnog okvira'.¹ Sektor/sistem bezbednosti obuhvata oružane snage, policiju, obaveštajnu službu i službu za upravljanje granicom, tela za nadgledanje, kao što su parlament i vlada, pravosudni sistem i kaznenu politiku, vaninstitucionalne snage bezbednosti i grupe civilnog društva.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanja i vrednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. 'Rod' se, dakle, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok se 'pol' odnosi na *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se veoma razlikuju u okviru kultura i po kulturama i mogu se menjati tokom vremena. Rod se ne odnosi samo na žene ili muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integrisanje rodni pitanja u procese RSB i institucije sektora bezbednosti jačaju sledeće:

Lokalno vlasništvo nad procesom reformi

Legitima i održiva RSB se zasniva na lokalnim i participativnim procesima.

- Procesom rodno osetljive RSB uzimaju se u obzir različite bezbednosne potrebe i prioritete u konsultacijama sa muškarcima i ženama iz različitih socijalnih grupa.
- Ženske organizacije civilnog društva (OCD) mogu poslužiti kao glavni most između lokalnih zajednica i kreatora politike bezbednosti, jačajući lokalno vlasništvo nad procesom reformi putem saopštavanja potreba vezanih za sektor bezbednosti i pravosuđa kreatorima politike i podizanjem svesti o RSB u lokalnim zajednicama.

Unapređenje u pružanju usluga u sektoru bezbednosti i pravosuđa

Jedan od glavnih ciljeva RSB jeste unapređivanje usluga u sektoru bezbednosti i pravosuđa. Rodno osetljiva RSB jača pružanje usluga na sledeći način:

- Stvaranje reprezentativnijih institucija u sektoru bezbednosti – tj. institucija sa raznolikim osobljem koje reflektuje stanovništvo kome treba pružati usluge. Posebno, povećano angažovanje, zadržavanje i napredovanje žena u službama bezbednosti i telima za nadgledanje smatra se neophodnim da bi institucije uživale poverenje, da bi bile odgovorne i efikasne.
- Unapređivanje prevencije u sektoru bezbednosti i reagovanje na rodno nasilje (RN) (vidi Polje 1). RN je nasilje koje se vezuje za rodne razlike: porodično nasilje, seksualno zlostavljanje, trgovina ljudima i anti-gej nasilje. Uopšte uzev, svaka treća žena je žrtva rodnog nasilja koje je jedna od najvećih pretnji po

Polje 1

Postkonfliktni pravosudni mehanizmi u Sjevernoj Sjevernoj Leoneu: efikasno rešavanje slučajeva seksualnog nasilja³

Procenjuje se da je u toku jedne decenije dugog građanskog rata u Sjevernoj Leoneu silovano preko 250.000 žena. Po završetku rata primenjena je kombinacija pravosudnih mehanizama, uključujući Specijalni sud za Sjevernu Leoneu, Komisiju za istinu i pomirenje i tradicionalne pravosudne mehanizme. Mnogi pozitivni koraci preduzeti su od strane Specijalnog suda da bi se obezbedilo adekvatno rešavanje zločina seksualnog nasilja:

- Usvajanje široke definicije seksualnog nasilja, uključujući 'silovanje, seksualno ropstvo, prinudnu prostituciju, nasilnu trudnoću i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja'.
- Posebno angažovanje advokata u sudskom procesu za izradu plana gonjenja za zločine seksualnog nasilja.
- Dodeljivanje dve iskusne žene - istražiteljke (u timu od 10) za istraživanje zločina seksualnog nasilja.
- Usvajanje metoda rodno osetljivog ispitivanja da bi se obezbedilo da se žrtve osećaju slobodnim da prijave zločine.
- Akcenat na pripremi svedoka da bi se obezbedilo da svedoci razumeju implikacije svedočenja.

Mada je još rano za izvlačenje definitivnih zaključaka u pogledu uspeha načina na koji Specijalni sud rešava slučajeve seksualnog nasilja, prve presude Suda (donete 20. juna 2007) obuhvatale su i presude za silovanje kao zločina protiv humanosti i seksualnog ropstva.

bezbednost ljudi.² Muškarci i dečaci su takođe žrtve RN, a mnogi od njih se suočavaju sa čak većim barijerama od žena koje prijavljuju nasilje i traže pravdu.

- Sve veća saradnja sa institucijama iz sektora bezbednosti i OCD, uključujući ženske grupe. OCD može obezbediti komplementarnu bezbednost i usluge u sektoru pravosuđa, kao i pružanje pomoći u građenju kapaciteta institucija u sektoru bezbednosti putem obuke, istraživanja i davanja ekspertskih saveta vezano za rodna pitanja.

Nadgledanje i pouzdanost sektora bezbednosti

Glavni cilj RSB jeste reforma institucija u sektoru bezbednosti da bi bile transparentne, da bi poštovale zakone i ljudska prava i da bi odgovarale demokratskoj civilnoj vlasti, kao što je parlament i pravosudni sistem. Rodno osetljiva RSB jača nadgledanje i odgovornost putem sledećeg:

- Sve veće učešće žena, eksperata za rodna pitanja i ženskih organizacija u zvaničnim telima za nadgledanje i procesima (vidi Polje 2).
- Rodno osetljive inicijative za prevenciju, reagovanje i sankcionisanje kršenja ljudskih prava počinjenih od strane zaposlenih u sektoru bezbednosti.

Uskladenost sa obavezama po međunarodnim zakonima i instrumentima

Preduzimanje inicijative za integrisanje rodni pitanja u RSB nije samo stvar operativne efikasnosti; to je neophodno i za postupanje u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, instrumentima i normama koje se tiču bezbednosti i rodni pitanja. Ključni instrumenti obuhvataju:

- Deklaraciju iz Pekinga i Platformu za akciju (1995)
- Rezoluciju 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbednosti (2000)

Za više informacija, vidi Aneks Seta alata o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima.

Kako integrisati rodno pitanje u RSB?

Za integrisanje rodni pitanja u politiku i programiranje RSB mogu se koristiti dve komplementarne strategije:

- ✓ *Uključivanje perspektive rodne ravnopravnosti u sve oblasti* obuhvata razmatranje uticaja svih politika i programa RSB na žene, muškarce, dečake i devojčice na svakom nivou ciklusa politike i programa, uključujući ocenu, planiranje, sprovođenje, monitoring i evaluaciju.

- ✓ *Promovisanje jednakog učešća muškaraca i žena:* budući da muškaraca ima mnogo više u okviru procesa RSB i institucija u sektoru bezbednosti, potrebna je akcija za povećanje angažovanja, zadržavanja i napredovanja žena, i za obezbeđivanje učešća OCD, uključujući ženske organizacije.

Saveti za rodno osetljivu politiku RSB

Uključivanje perspektive rodne ravnopravnosti u sve oblasti

- ✓ Angažovanje eksperata za rodna pitanja – kao što su predstavnici iz ministarstava za ženska pitanja, parlamentarci koje se bave rodni ekspertizama i eksperti iz OCD – u kreiranju politike RSB.
- ✓ Građenje rodne svesti i kapaciteta tima(ova) odgovornog(ih) za utvrđivanje, sprovođenje i ocenu politike RSB (npr. putem obuke o rodnoj ravnopravnosti ili brifinga).
- ✓ Određivanje i mobilisanje 'šampiona za rodna pitanja' – tj. donosioca odluka na višem nivou koji podržavaju uključivanje rodni pitanja u RSB.
- ✓ Ocena uticaja rodni pitanja u predloženoj politici RSB i monitoring i procena uticaja politike na muškarce, žene, devojčice i dečake.

Jednako učešće muškaraca i žena

- ✓ Obezbeđivanje da RSB ima osnov u participativnom procesu konsultacija, uključujući predstavnike civilnog društva iz ženskih i muških organizacija.

Polje 2

Učešće ženskih organizacija u reviziji postupaka u sektoru bezbednosti i odbrane na Fidžiju⁴

Na Fidžiju, ženske nevladine organizacije koje rade sa Ministarstvom za ženska pitanja obezbedile su input za reviziju postupaka u sektoru nacionalne bezbednosti i odbrane za 2003. godinu. Predstavnice ovih NVO su se sastale sa Nacionalnim odborom za reviziju postupaka u sektoru bezbednosti i odbrane Vlade Fidžija da bi prodiskutovale o sledećem:

- Kako se vodi postupak revizije
- Ko je konsultovan
- Koja su pitanja određena kao pretnja po bezbednost
- Kako su međunarodni standardi i norme, kao što su Rezolucija 1325 Saveta bezbednosti UN, inkorporirani u programiranje odbrane.

Ženske organizacije su dale konkretne preporuke, uključujući stalno imenovanje ministra za ženska pitanja u Nacionalnom savetu bezbednosti i zastupljenost žena u okružni i regionalni odborima za bezbednost.

- ✓ Obezbeđivanje zastupljenosti žena i muškaraca u timovima odgovornim za ocenu, utvrđivanje, sprovođenje, monitoring i evaluaciju politike RSB.

Saveti za utvrđivanje rodno osetljivog programa RSB

'Razumevanje uloge žena je važno u građenju stabilnosti na jednom području... Ako su žene hraniteljke svoje porodice u svakodnevnom životu i ako obezbeđuju hranu i vodu za svoje porodice, organizovanje patrola na područjima gde žene rade povećaće bezbednost i omogućiti im da nastave sa svojim aktivnostima. To je taktička procena... Stvaranje uslova za funkcionisanje svakodnevnog života od vitalnog je značaja s aspekta bezbednosti. To obezbeđuje bazu stabilnosti.'

Brigadir Karl Engelbrekton, zapovednik Nordijskog bataljona ⁵

Rodna pitanja treba integrisati i u okvir za utvrđivanje programa RSB:

- **Ciljevi:** Da li ciljevi obuhvataju unapređeno pružanje usluga u sektoru bezbednosti i pravosuđa muškarcima, ženama, devojčicama i dečacima? Reprerativnije i participativnije institucije u sektoru bezbednosti? Povećana odgovornost i manje kršenja ljudskih prava?
- **Korisnici:** Da li su korisnici RSB jasno identifikovani? Da li su obuhvaćene žene, devojčice i marginalizovani muškarci i dečaci?
- **Aktivnosti:** Da li se inicijative daju radi rešavanja određenih bezbednosnih potreba žena i devojčica, kao i marginalizovanih muškaraca i dečaka? Da li postoje aktivnosti za povećanje učešća žena i drugih grupa nedovoljno zastupljenih u institucijama u sektoru bezbednosti? Koje se aktivnosti bave kršenjem ljudskih prava od strane zaposlenih u sektoru bezbednosti?
- **Učinak:** Da li su specifični učinci usmereni ka ženama, muškarcima, devojčicama i dečacima? Da li postoje učinci koji su fokusirani na prevenciju, reagovanje i gonjenje RN i veće angažovanje, zadržavanje i napredovanje žena u institucijama u oblasti bezbednosti i pravosuđa?

- **Pokazatelji:** Da li postoje specifični pokazatelji za monitoring ciljeva vezanih za rodna pitanja i uticaj rodni aktivnosti? Da li postoje pokazatelji koji su klasifikovani po polu?

- **Budžet:** Da li su posebni fondovi određeni za rodne ciljeve, aktivnosti i učinke?

- **Partneri:** Da li su ženske i muške organizacije i organizacije koje se bave rodni pitanjima uključene kao potencijalni partneri? Da li postoji posvećenost identifikovanih partnera i da li imaju kapacitet da rade na rodno osetljiv način? Da li su odgovornosti i očekivanja vezano za rodna pitanja jasno utvrđeni u programskim dokumentima, sporazumima i ugovorima?

Takođe na raspolaganju u Alatu 1...

- Pitanja za procenu uticaja rodni pitanja na politiku bezbednosti
- Saveti za integrisanje rodni pitanja u ocenu RSB, izradu, sprovođenje, monitoring i evaluaciju
- Proces procene za agencije za sprovođenje zakona za povećanje angažovanja i zadržavanja žena u svojim redovima
- Primeri dobre prakse iz reformskih procesa u Brazilu, Demokratskoj Republici Kongo, Mađarskoj, Sjeverna Leoneu, Južnoj Africi, Švedskoj i Velikoj Britaniji

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

U postkonfliktnim okruženjima, RSB je od suštinskog značaja za sprečavanje ponovnog konflikta i jačanje javne bezbednosti, koja je zauzvrat neophodna za početak obnove i razvojne aktivnosti. Mada je svaki kontekst jedinstven, postoje određeni izazovi i mogućnosti za integraciju rodni pitanja u postkonfliktnu RSB:

Izazovi za integrisanje rodni pitanja

- Procesima razoružanja, demobilizacije i reintegracije (RDR) obično nisu obuhvaćene žene i devojčice.
- Rezultat pritiska za brzu izgradnju institucija u sektoru bezbednosti može biti davanje nedovoljnog prioriteta rodni pitanjima u angažovanju, obuci i logistici.
- Nedostatak infrastrukture i kapaciteta može sprečiti dostupnost pravde ženama.

Polje 3

Modernizacija policijskih snaga u Nikaragvi ⁶

Modernizacija Nacionalnih policijskih snaga Nikaragve pokazuje koristi od inicijativa za uključivanje perspektive rodne ravnopravnosti u sve oblasti i većeg učešća žena. Širok spektar reformi u oblasti rodni pitanja u policiji Nikaragve započeo je 1990. godine posle pritiska ženskog pokreta u Nikaragvi i žena u okviru policije. Kao deo projekta koji je podržala Nemačka razvojna organizacija (GTZ), preduzete su specifične inicijative, uključujući sledeće:

- Obuka o RN u okviru policijskih akademija
- Ženske policijske stanice koje obezbeđuju brojne usluge ženama i decu žrtvama nasilja, u saradnji sa OCD
- Reforma kriterijuma za angažovanje, uključujući fizičku obuku namenjenu ženama i prilagođavanje zahteva vezanih za visinu i fizičke vežbe za žene
- Politika da se policijskim službenicima omogući da kombinuju posao i porodičan život
- Uspostavljanje *Consejo Consultivo de Género*, kao foruma za diskutovanje i ispitivanje uslova rada ženskih policijskih službenika.

Danas je u Nikaragvi 26% policijskih službenika ženskog roda, što je najviši procenat ženskih policijskih službenika u svetu. Policijska služba u Nikaragvi je opisana kao najprilagođenija ženama ("women-friendly") u regionu i hvaljena po svojim uspešnim inicijativama za hvatanje u koštac sa seksualnim nasiljem. Reforme su takođe pomogle policiji da stekne legitimitet i kredibilitet u očima javnosti: u nedavnom 'rangiranju imidža' nikaragvanskih institucija, policija se našla na drugom mestu, mnogo ispred Katoličke crkve.

- Institucije u sektoru bezbednosti obično ne uživaju poverenje u civilnom društvu zbog ranijih kršenja ljudskih prava, što povećava teškoće u angažovanju žena.

Mogućnosti za integrisanje rodni pitanja

- Sveobuhvatna reforma institucija u sektoru bezbednosti stvara mogućnost za revidiranje politike bezbednosti i protokola u smislu rodne osetljivosti; angažovanje osoblja veterana za pitanja kršenja ljudskih prava, uključujući RN; obezbeđivanje obuke o rodnoj ravnopravnosti za novo osoblje; i set jasnih ciljeva za angažovanje i zadržavanje žena.
- RDR procesi mogu biti potencijalna početna tačka za rešavanje rodni pitanja – npr. putem obezbeđivanja obuke za prevenciju RN za muškarce bivše borce.
- Fluidnost u rodnim ulogama za vreme oružanog konflikta može olakšati povećano angažovanje žena, uključujući žene bivše borce, u oružanim snagama i veće učeske žena u javnom donošenju odluka.
- Ženske organizacije angažovane u mirotnim operacijama i bezbednosti na nivou zajednice mogu biti jaki partneri za integrisanje rodni pitanja u procese RSB.
- Međunarodne institucije i donatori mogu obezbediti resurse za podržavanje rodno osetljivih procesa RSB.

Pitanja vezana za rodni aspekt za ocenu RSB

Rodno pitanje se može integrisati u različite tipove ocene RSB, procesa monitoringa i evaluacije radi povećanja njihove tačnosti i relevantnosti. Ključna pitanja koja treba postaviti obuhvataju sledeće:

- Koje su to određene bezbednosne potrebe, percepcije i prioriteta muškaraca, žena, devojčica i dečaka?
- Da li su žene, muškarci, dečaci i devojčice sposobni da ocene usluge u oblasti pravosuđa i bezbednosti?
- Da li su zakonodavstvo, politika i protokoli u oblasti bezbednosti rodno osetljivi? Da li postoji adekvatno zakonodavstvo protiv RN? Da li se politika internih kodeksa ponašanja i protiv seksualnog zlostavljanja sprovodi i da li se prati?
- Da li postoji adekvatno finansiranje i programiranje za prevenciju, reagovanje i sankcionisanje RN?
- Da li zaposleni u sektoru bezbednosti imaju kapacitet da integrišu rodna pitanja u svom svakodnevnom radu? Da li su prošli kroz odgovarajuću obuku o rodnoj ravnopravnosti?
- Koliko muškaraca i žena radi u okviru institucija u sektoru bezbednosti i na kojim položajima, koje su njihove funkcije?
- Kakvo je radna sredina u okviru institucija u sektoru bezbednosti? Da li postoje problemi sa seksualnim uznemiravanjem i drugim kršenjem ljudskih prava?
- Da li tela za nadgledanje bezbednosti obuhvataju žene, da li se konsultuju sa ženskim organizacijama i da li prate RN?
- Koje rodno osetljive inicijative već postoje u sektoru bezbednosti i pravosuđa na lokalnom i nacionalnom nivou?
- Koje OCD već rade na rodnim pitanjima i pitanjima bezbednosti i kako se ove inicijative mogu podržati?

Dodatne informacije

Izvori

Anderlini, S.N. with Conaway, C.P. – ‘Security Sector Reform’, *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action*, 2004.

Nathan, L. – *Local Ownership of Security Sector Reform: A Guide for Donors*, 2006.

Valasek, K. – ‘Gender and Democratic Security Governance’, *Handbook for Civil Society Organisations on Public Oversight of the Security Sector*, UNDP & DCAF (Forthcoming July 2008).

GTZ – *Gender and Citizen Security: Regional Training Module - Basic Text, Methodological Guide, Support Materials*, 2005.

OECD DAC – *OECD DAC Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice*, 2007.

Organizacije

Centre for Security Sector Management – www.ssronline.org

DCAF: *Gender and SSR Project* – www.dcaf.ch/gender-security-sector-reform

Global Facilitation Network for SSR – www.ssrnetwork.net

OSCE/ODIHR – www.osce.org/odihr

UNIFEM *Portal on Women, Peace and Security* - www.womenwarpeace.org

UN-INSTRAW: *Gender and SSR* – www.un-instraw.org/en/gps/general/gender-and-security-sector-reform-5.html

WILPF: *PeaceWomen* – www.peacewomen.org

Set alata za rodno pitanje i RSB

1. Reforma sektora bezbednosti i rodno pitanje
 2. Reforma policije i rodno pitanje
 3. Reforma odbrane i rodno pitanje
 4. Reforma pravosuđa i rodno pitanje
 5. Reforma kaznene politike i rodno pitanje
 6. Upravljanje granicom i rodno pitanje
 7. Parlamentarno nadgledanje sektora bezbednosti i rodno pitanje
 8. Kreiranje politike nacionalne bezbednosti i rodno pitanje
 9. Nadgledanje sektora bezbednosti od strane civilnog društva i rodno pitanje
 10. Privatne vojne i bezbednosne kompanije i rodno pitanje
 11. Ocena, monitoring i evaluacija RSB i rodno pitanje
 12. Rodna obuka za osoblje u sektoru bezbednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima

Svi ovi alati i praktične napomene su dostupni na: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ove praktične napomene je pripremila Mugiho Takeshita iz DCAF, na bazi Alata 1, čiji je autor Kristin Valasek iz DCAF.

¹ OECD DAC, *Security System Reform and Governance*, DAC Guidelines and Reference Series, (OECD: Paris), str. 20. <http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf>

² UNIFEM, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women*, (UNIFEM: New York), 2003, str. 8.

³ Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector*, (DCAF: Geneva), 2007, str.159.

⁴ Anderlini, S.N. with Conaway, C.P., ‘Security Sector Reform’, in *Inclusive Security, Sustainable Peace: a Toolkit for Advocacy and Action*, International Alert and Initiative for Inclusive Security, 2004, str. 37.

⁵ Engelbrekton, K., ‘Resolution 1325 increases efficiency’, *Good and Bad Examples: Lessons Learned from Working with United Nations Resolution 1325 in International Missions* (Genderforce: Uppsala), 2007, str. 29.

⁶ Funk, A., Lang, J. L. and Osterhaus, J., *Ending Violence Against Women and Girls – Protecting Human Rights: Good Practices for Development Cooperation*, (GTZ: Eschborn), 2007, str. 47-48, citirano u: Bastick, M., Grimm, K. i Kunz, R., *Sexual Violence in Armed Conflict: Global Overview and Implications for the Security Sector*, (DCAF: Geneva), 2007, str. 150-151.